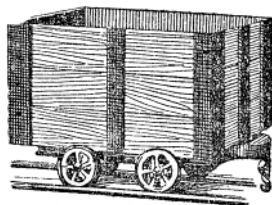

IRODALOM

- Bourdieu, Pierre (1991): *Language and Symbolic Power*. Polity Press, Cambridge
- Brubaker, Rogers – Feischmidt, M. – Fox, J. – Grancea, L. (2006): *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton University Press, Princeton–Oxford.
- Bugajski, Janusz (1995): *Ethnic Politics in Eastern Europe: A Guide to Nationality Policies, Organizations, and Parties*. Armonk, New York
- Gallagher, Tom (1995): *Romania After Ceausescu: The Politics of Intolerance*. Edinburgh University Press, Edinburgh
- Grillo, Ralph (1989): Anthropology, Language, Politics. In: Grillo, Ralph (ed.): *Social Anthropology and the Politics of Language*. Routledge, London–New York, 1–24.
- Gross, Peter (1996): *Mass Media in Revolution and National Development: The Romanian Laboratory*. Iowa State University Press, Ames, IA, 206.
- Guentcheva, Rossitza (2001): Debating Language: The Bulgarian Communities in Romania after 1989. In: O'Reilly, Camille C. (ed.): *Language, Ethnicity and the State. Volume 2: Minority Languages in Eastern Europe post-1989*. Palgrave Publishers, London, 44–65.
- Horváth István (2002): *Facilitating Conflict Transformation: Implementation of the Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities to Romania, 1993–2001*. CORE, Hamburg http://www.core-hamburg.de/documents/34_CORE_Working_Paper_8.pdf
- Kontra Miklós (1999): "Don't speak Hungarian in public!" A Documentation and Analysis of Folk Linguistic Rights. In: Kontra Miklós – Phillipson R. – Skutnabb-Kangas, T. – Várady T. (eds.): *Language: A Right and a Resource. Approaching Linguistic Human Rights*. Central European University Press, Budapest, 81–97.
- Kontra Miklós – Szilágyi N. Sándor (2002): A kisebbségeknek van anyanyelvük, de a többségnek nincs. In: Kontra Miklós – Hattyár Helga (szerk.): *Magyarok és nyelvtörvények*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 3–10.
- Sarău, Gheorghe (2009): Limba rromani. Planificarea lingvistică în România între anii 1990 – 2008. In: Horváth István – Tódor Erika Mária (szerk.): *O evaluare a politicilor de producere a bilingvismului*. Editura Limes – Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj Napoca, 194–206. <http://gheorghesarau.wordpress.com/limba-rromani-planificarea-lingvistica-in-romania-intre-anii-1990-%E2%80%93-2008/>
- Szépe György (1999): The Position of Hungarians in Romania and Slovakia in 1996. Nationalities Papers. 27, 69–92.
- Vincze Gábor (1999): *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*. Státus, Csíkszereda

A HIVATALOS NYELVHASZNÁLAT JOGI KERETEI A VAJDASÁGBAN – SZERBIÁBAN – JOG ÉS GYAKORLAT

Korhecz Tamás

PhD, alkotmányjogász, egyetemi docens, a Vajdaság Autonóm Tartomány Végrehajtó Tanácsának tagja, tartományi jogalkotási, közigazgatási és nemzeti kisebbségi titkár
tkorhecz@tippnet.rs

1. Bevezető

Ezen tanulmány elsődleges célja, hogy bemutassa és elemezze a hivatalos nyelvhasználat jogszabályi környezetét a Szerb Köztársaságban, valamint hogy a rendelkezésre álló adatok alapján ismertesse a vonatkozó jogszabályok alkalmazását a gyakorlatban, elsősorban a többnemzetiségű Vajdaság Autonóm Tartomány területén. A vonatkozó hatályos jogszabályok és azok alkalmazásán túl a tanulmány arra is vállalkozik, hogy felvázolja azokat a lehetséges jogszabályi változásokat és más kormányzati intézkedéseket, amelyek megkönnyíthetik a többnyelvűség gyakorlati, hatékony érvényesítését Szerbiában.

Mielőtt azonban rátérnénk a hivatalos nyelvhasználat szerbiai jogi kereteinek elemző ismertetésére, szükségesnek tartjuk röviden felvázolni a hivatalos nyelvhasználat jogi szabályozásának néhány általános problémáját, azaz felvetni azokat a kérdéseket, amelyek a nyelv, az állam és a jog háromszögében-vi-szonyrendszerében keletkeznek.

2. Nyelv – Állam – Jog

Nehezen megkérdőjelezhető tény, hogy az államszervezet hatalmi funkcióit és szereteága-

zó tevékenységét képtelen hatékonyan ellátni meghatározatlan számú nyelven (Kymlicka – Grin, 2003, 9.). Az állam gyakorlatilag nem működhet hatékonyan anélkül, hogy meg lenne határozva, mely nyelven vagy nyelveken folytatja tevékenységét, biztosítja funkcióit (De Varennes, 1999, 307.). Az államnak meg kell határoznia működési nyelvét, hogy mely nyelvet (esetleg nyelveket) használják az államot alkotó hatóságok működésük során. Dönteni kell arról, melyik nyelv legyen a vezénylési parancsnoklási nyelv a hadseregben, a rendvédelmi szervekben, mely nyelven készülnek a jogszabályok és mely nyelven jelennek meg, mely nyelven vezetik a hatósági nyilvántartásokat, és mely nyelven állítják ki a különböző hatósági igazolásokat és igazolványokat, mely nyelven vezetik a bírósági tárgyalások jegyzőkönyvét stb. Ezt a nyelvet (vagy nyelveket) hivatalos vagy államnyelvnek nevezik. Az állam hivatalos nyelvét (nyelveit) legtöbbször az alkotmány és a különböző törvények határozzák meg, de egyes államokban ezt a kérdést a szokásjog vagy a bírói esetjog szabályozza.

A fentiek alapján azt is mondhatnánk, hogy az állam hivatalos nyelvének meghatározása olyan szükségszerűség, amely elengedhe-

tetlen az állam hatékony működéséhez, és ebben az értelemben elsősorban jogi-technikai kérdés. Az is természetes, hogy az állam azt a nyelvet határozza meg hivatalos nyelveként, amelyet lakosai, hivatalnokai leginkább ismernek és használnak, ez pedig gyakorlatilag minden esetben a lakosság többségét alkotó etnikum anyanyelve (Kontra, 1999, 284.).

Mindazonáltal az a jogilag kötelező döntés, amellyel az állam meghatározza, mely nyelvet, nyelveket fogja használni, korántsem tekinthető pusztán pragmatikus jogi-technikai kérdésnek. Tekintettel arra, hogy a nyelv egy nemzeti-etnikai közösség önazonosságának fontos eleme és a kultúra fő hordozója, a hivatalos nyelv meghatározása döntően fontos egy-egy nyelv, egy-egy nemzeti-etnikai kultúra megmaradása és gyarapodása szempontjából (Packer, 1999, vi.; illetve Kymlicka – Grin, 2003, II.). Az a nyelv, amelyet az állam használ – azaz a hivatalos nyelv – egyértelmű előnybe kerül azokkal a nyelvekkel és ezzel együtt kultúrákkal szemben, amelyet az állam lakossága anyanyelvként használ, de az állam nem ismeri el hivatalos nyelvnek, azaz az államszervezet nem használ (De Varennes, 1999, 307–308.). Az ország lakosságának egy része által használt anyanyelv ezáltal kiszorul a közéletből, elszegényedik, gyakorlati használati értéke lényegesen csökken. De nem csupán a kisebbségi nyelv szempontjából romboló az egy hivatalos nyelv doktrínája, de diszkriminatív gazdasági előnyökhöz (könnyebben hozzáférhető hivatalnoki munkahelyek stb.) is jutatja a nyelvi többség tagjait (Kis, 2005, 69.). Ebből kifolyólag, különösen a többnemzetiségű államokban, amelyekben hagyományosan és akaraton kívül nagyobb lélekszámú nyelvi, etnikai, kisebbségek élnek, a hivatalos nyelvhasználat meghatározása és jogi szabályozása különlegesen fontos és érzékeny

társadalmi és politikai kérdés. Tekintettel arra, hogy alig-alig akad olyan állam, amelyben nem élne nagyobb lélekszámú nyelvi-etnikai kisebbségek, gyakorlatilag minden állam szembeesik azzal a kihívással, elismerje-e és mekkora mértékben a nyelvi-etnikai kisebbséghez tartozó állampolgárainak a nyelvet is az államszervezet hivatalos nyelvének? Az államokat a hivatalos nyelvhasználat vonatkozásában csoportosíthatjuk aszerint, hogy elismerik-e és milyen mértékben a kisebbségek nyelvének hivatalos használatát, valamint aszerint, hogy a hivatalos nyelvhasználat fogalmát szűken határozzák meg, vagy kiterjesztik olyan területekre is (közoktatás, tájékoztatás, gazdasági szolgáltatások) amelyek nem tekinthetők hagyományos hatósági állami tevékenységnek (Krivokapić, 2004, 55–56.).

3. A hivatalos nyelvhasználat szerbiai jogi szabályozása

3.1. Általános értékelés, illetve a hivatalos nyelvhasználat meghatározása

Szerbia még az albán többségű Koszovó nélkül is többnemzetiségű állam, amelyben több nagyobb lélekszámú nemzeti kisebbség is él, különösen a kifejezetten többnemzetiségű Vajdaság Autonóm Tartományban (továbbiakban Vajdaság), ahol a nyelvhasználat hagyományosan fontos és részletesen szabályozott politikai, társadalmi kérdés.¹

Szerbia az államok azon csoportjába tartozik, amelyek a többség által használt szerb nyelven kívül aránylag széleskörűen, de nem egyenrangúan elismerik a területén élő kisebbségek nyelvének hivatalos használatát is, és a hivatalos nyelvhasználatot elsősorban a ható-

¹ A 2002 utolsó népszámlálás adatai alapján Koszovó nélkül Szerbia lakosságának közel 18 %-a nem szerb nemzetiségű, a Vajdaságban pedig a különböző nemzetiségek aránya meghaladja a 34 %-ot.

sági nyelvhasználatra korlátozzák, azaz a szerbiai jogszabályok nem tekintik hivatalos nyelvhasználatnak a média, az oktatás, az egészségügy, a szociális ellátás, a gazdasági szolgáltatások stb. nyelvet.

A fentiekén túl, a hivatalos nyelvhasználat szerbiai szabályozásának van még legalább két általános jellemzője. Az első, hogy a hivatalos nyelvhasználat hatályos szabályai ma is nagymértékben a volt szocialista szövetségi Jugoszlávia jogi hagyományaira épülnek. Annak a Jugoszláviának a jogi hagyományaira, amelyben az állam többnyelvűségének és az egyenrangú nyelvhasználatnak példamutatóan gazdag rendszere működött. A XX. század hetvenes, nyolcvanas éveiben a jugoszláv államszervezet nem csupán az úgynevezett államalkotó délszláv népek nyelvén működött (szerb-horvát, szlovén, macedón) hanem nagymértékben a két legnépesebb nemzetiség nyelvén is (albán és magyar). Ennek igazolásul szolgáljon az a tény, hogy ebben az időszakban a jugoszláv hivatalos közlöny teljes terjedelmében megjelent albánul és magyarul is, valamint, hogy Koszovóban és a Vajdaságban a bíróságok évente tízezres nagyságrendben folytattak le törvényszéki eljárásokat kizárólag albán illetve magyar nyelven, az alabírósgoktól egészen a legfelsőbb bíróságig (Korhecz, 2008, 481.).

A hivatalos nyelvhasználat második általános szerbiai jellemzője, hogy ez a kérdéskör igen részletesen szabályozott, azaz a hivatalos nyelvhasználatot nagyszámú, gyakran egymással ellentétes rendelkezéseket tartalmazó jogszabály szabályozza (Korhecz, 2008, 466.).

A hivatalos nyelvhasználatot szabályozó legfontosabb jogszabály a Hivatalos nyelv és írás használatáról szóló 1991-es törvény. Ez a törvény pontosan meghatározza, mely nyelvhasználat számít hivatalosnak. Ennek értel-

mében Szerbiában hivatalos nyelvhasználatnak számít: 1.) az állami szervek és más hatóságokon belül, illetve ezek között meglévő kommunikáció során használt nyelv, 2.) az állami és más hatóságok, és a polgárok és azok szervezetei közötti kommunikáció nyelve, 3.) a bírósági és más hatósági eljárások nyelve, 4.) A hatósági nyilvántartások nyelve, 5.) a közokiratok (igazolások, igazolványok) nyelve, 6.) a nyilvános feliratokat tartalmazó táblákon megjelenő utcák, terek, helységek és más földrajzi nevek nyelve, a közlekedési jelek, a cégtáblák, hatóságok neveit tartalmazó feliratok nyelve, valamint a 7.) hatóságok nyilvános felhívásainak és tájékoztatásainak a nyelve.²

3.2. A legfontosabb jogszabályok

Mint említettük, Szerbiában a hivatalos nyelvhasználatot számos jogszabály szabályozza. Ezek közül kiemelnénk a következőket: Szerbia Alkotmánya (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, a továbbiakban SzKHK, 98/2006.), A hivatalos nyelv és írás használatáról szóló törvény (továbbiakban *Nyelvtörvény*) (SzKHK, 45/1991), a Nemzeti kisebbségek jogairól és szabadságjogairól szóló törvény (továbbiakban *Kisebbségvédelmi törvény*) (A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Hivatalos Közlönye, a továbbiakban JSzKHK, 11/2002.), a Büntető eljárásról szóló törvénykönyv (JSzKHK 70/2001.), a Polgári perrendtartásról szóló törvény (SzKHK 125/2004.), az Általános közigazgatási eljárásról szóló törvény (JSzKHK 33/1997.), az Autonóm tartomány egyes hatásköreinek a meghatározásáról szóló törvény (SzKHK 6/2002.), a Személyi igazolványról szóló törvény (SzKHK 62/2006.), a Helyi önkormányzatokról szóló törvény (SzKHK 129/2007.), A népképviselők megválasztásáról

² A hivatalos nyelv és írás használatáról szóló törvény, SzKHK 45/1991, 3. szakasz.

szóló törvény (SzKHK 35/2000.), az Állami szervek és szervezetek pecségeiről szóló törvény (SzKHK 101/2007.), Vajdaság Statútuma (*Vajdaság AT Hivatalos Lapja*, a továbbiakban VATHL, 17/1991.), Vajdaság Képviselőházának Rendelete a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatának egyes kérdéseinek részletes szabályozásáról Vajdaság területén (VATHL 8/2003.) és számos más törvény és jogszabály, amely érintőleg szabályozza a hivatalos nyelvhasználat egy-egy kérdését. A hivatalos nyelvhasználatot szabályozó jogszabályok közé kell sorolnunk a Szerbia által ratifikált *Regionális és kisebbségi Nyelvek Európai Egyezményét* is (*Szerbia és Montenegró Hivatalos Közlönye* – Nemzetközi szerződések melléklet, 18/2005.).

Az alkotmány tíz szakasza és a Nyelvtörvény is egyértelműen úgy rendelkezik, hogy a szerb nyelv és a cirillbetűs írás Szerbia egész területén hivatalos nyelv, ugyanakkor a nemzeti kisebbségek nyelve és írásmódja is hivatalos használatban lehet azon önkormányzatok területén, amelyek területén a kisebbségek hagyományosan és nagyobb számban élnek. A Kisebbségvédelmi törvény értelmében azon önkormányzatok területén kötelezően hivatalos egy kisebbség nyelve, amelyben az adott kisebbség részaránya eléri a 15 %-ot, de egyetlen törvény sem határozza meg, mikor lehet elismerni egy kisebbségi nyelvet hivatalosnak, azaz akár 1–2 % lakossági részesedés mellett is lehet egy kisebbség nyelve hivatalos. E törvényes keretek között a helyi önkormányzat képviselő testülete határozza meg az önkormányzat Statútumában (Alapszabályában) mely kisebbség nyelve lesz hivatalos az önkormányzat területén. Fontos megemlíteni: ha a kisebbség nyelve hivatalos egy önkormányzat területén, az ebből eredő jogok és kötelezettségek minden hatóságra érvényesek, azaz

nemcsak a helyi hatóságokra, de a központi és a tartományi közigazgatás helyi szervezeti egységeire, és az adott területen székelő bíróságokra és ügyészségekre is. Vajdaság területén az összesen 45 önkormányzatról (6 város és 39 község) harmincnolcban a szerb nyelv mellett valamely nemzetiség nyelve is hivatalos, harmincban ezek közül a magyar is hivatalos (*Initial Periodic Report*, 2007, 47–48.).

3.3. A kisebbségi hivatalos nyelvhasználatból eredő jogok és kötelezettségek

Mint említettük, ha egy kisebbségi nyelv a szerb nyelvvel együtt hivatalos egy önkormányzat területén, az nem jelenti azt, hogy teljesen egyenrangú a szerb nyelvvel a hivatalos nyelvhasználat minden területén. A jogszabályok, elsősorban a Nyelvtörvény, aránylag pontosan meghatározzák a kisebbségi nyelvek hivatalos használatából eredő jogosítványokat, illetve az ezekkel összefüggő hatósági kötelezettségeket is. A Kisebbségvédelmi és a Nyelvtörvény értelmében amennyiben egy kisebbségi nyelv hivatalos egy adott területen, ennek a következő jogilag szavatolt következményei vannak: 1.) a polgárok ezen a nyelven írásban és szóban kommunikálhatnak a hatóságokkal az adott területen, 2.) az elsőfokú bírósági és más hatósági eljárás a fél vagy felek kérésére a kisebbségi hivatalos nyelven folyik, amennyiben egyik fél sem kéri az eljárás szerb nyelven történő lefolytatását, 3.) a hatósági nyilvántartásokat többnyelvűen, azaz a kisebbségi hivatalos nyelven is vezetik, 4.) a közokiratokat (hatósági igazolásokat és igazolványokat) az ügyfél kérésére kétnyelvűen állítják ki, szerb nyelven és a hivatalos kisebbségi nyelven, 5.) a hivatalos feliratok (közlekedési jelek, helység- és utca névtáblák, cégtáblák, hivatalos felhívások, pecsétek stb.) kötelezően többnyelvűek, azaz a szerb mellett

a kisebbségi hivatalos nyelven is fel kell őket tüntetni, 6.) a választási szavazólapokat és jegyzőkönyveket az adott területen többnyelvűen kell kinyomtatni, azaz a szerb mellett a hivatalos kisebbségi nyelven is.

A fenti nyelvhasználati szabályokat kiegészítik a Vajdaság szerveire vonatkozó specifikus nyelvhasználati szabályok. Ezek értelmében a tartomány szerveiben (Képviselőház, Végrehajtó Tanács [Kormány], tartományi közigazgatás, tartományi Ombudsman) hat hivatalos nyelv van érvényben (szerb, magyar, horvát, szlovák, román és rutén). E szabályok alapján a tartományi hatóságok mindeme nyelvek esetében kötelesek alkalmazni a fent ismertetett kisebbségi nyelvhasználati szabályokat, sőt a tartományi rendeletek kötelezően előírják, hogy a képviselőházban a kisebbségi hivatalos nyelvet használó képviselőknek joguk van a munkaanyagokat ezeken a nyelveken kézhez kapni, valamint ezeken a nyelveken felszólalni, és követni a képviselőház munkáját. Ezen túl a tartományi hivatalos közlőny öt nyelven jelenik meg.

A fenti felsorolásból megállapítható, hogy a szerbiai, de elsősorban a Vajdaságban hatályos jogszabályok széleskörűen lehetővé teszik, sőt esetenként kötelezővé is teszik a kisebbségek nyelvének hivatalos használatát. Mindazonáltal nem beszélhetünk nyelvi egyenrangúságról még azon területeken, térségeken sem, ahol egy-egy kisebbség a lakosság többségét képezi. Ez leginkább abban nyilvánul meg, hogy a jogszabályok csak kivételesen teszik lehetővé a hatóságokon belüli és azok közötti kisebbségi nyelvhasználatot (ilyen kivétel a vajdasági Képviselőház), valamint abban, hogy a szerb nyelv a kisebbségi hivatalos nyelvhasználat esetén is bizonyos elsőbbséget élvez (Korhecz, 2008, 469.). Ez az elsőbbség egyebek mellett abban nyilvánul meg,

hogy a kétnyelvű közokiratokon, táblákon a szerb nyelv kötelezően első helyen szerepel, vagy az eljárások esetében, amikor a felek nem tudnak megegyezni a közös nyelvben, az eljárás kötelezően szerb nyelven folyik stb. A szerb mint hivatalos nyelv esetenkénti elsőbbségénél is nagyobb probléma a jogszabályok közötti összehangoltság hiánya, amely gyakran akadály a hatékony jogalkalmazásnak és jogvédelemnek egyaránt. A terminológiai összehangolatlanságon túl számos materiális jogi ellentmondás is van a hatályos törvények között, ezek közül itt kettőt említenénk. Az első a Nyelvtörvény és a bírósági eljárási törvények között található, és abban nyilvánul meg, hogy míg a Nyelvtörvény kizárólag az elsőfokú eljárás esetén teszi lehetővé, hogy az eljárás kisebbségi nyelven bonyolódjon, addig az eljárási törvények ezt a korlátozást nem ismerik. A másik kiemelt ellentmondás is ezekhez a törvényekhez kötődik. Míg a Nyelvtörvény nem teszi lehetővé, hogy a hatóságok közötti kommunikáció során a kisebbségi hivatalos nyelvet használják, az eljárási törvények egyértelműen úgy rendelkeznek, hogy a bíróságok egymás közötti kommunikációjuk során a kisebbségi hivatalos nyelven is értekezhetnek.

A jogi szabályozás hiányosságai közé sorolható továbbá a többnyelvűség pénzélesítésének jogszabályi megoldatlansága és a végrehajtási jogszabályok hiánya, ami jelentősen akadályozza a jogalkalmazást és jogérvényesítést.

A jogszabályi környezet hiányosságai ellenére megállapítható, hogy a vonatkozó jogszabályok Szerbiában a kisebbségi hivatalos nyelvhasználatot egészében véve széleskörűen lehetővé teszik, és a szomszédos országokkal összehasonlítva többnyire kisebbségbarát módon szabályozzák (Krivokapić, 2004, 367.).

3.4. Szemelvények a hivatalos nyelvhasználat gyakorlatából a Vajdaságban – a jogérvényesítés nehézségei

A jogállam egyik alapfeltétele, hogy az állam a jogszabályokba foglalt jogot tiszteletben tartsa, érvényesítse és következetesen alkalmazza (Stanovčić, 1996, 58.). Sajnos ebből a szempontból Szerbia bizonyítványa a hivatalos nyelvhasználat területén (is) már kevésbé jó. Általánosságban elmondható, hogy míg a szerb nyelv hivatalos használatára vonatkozó rendelkezéseket a hatóságok nagymértékben tisztelik, és érvényesítik a gyakorlatban (ott is, ahol a szerb nyelvet beszélők a helyi lakosság törpe kisebbségét alkotják), addig a magyar és más kisebbségi hivatalos nyelvek használata a gyakorlatban nehézkes és legtöbbször következetlen (Korhecz, 2008, 476.).

Mint már említettük, a jogszabályok szintjén Vajdaság területének legnagyobb része a hivatalos nyelvhasználat vonatkozásában többnyelvű, ezen belül Vajdaság negyvenöt önkormányzata közül a magyar nyelv harmincban hivatalos nyelv.³ Ennek következményeként ezeken a területeken gyakorlatilag minden feliratnak, táblának, közlekedési jelnek kétnyelvűnek kellene lennie, a hatóságoknak biztosítaniuk kellene a szóbeli és írásbeli kommunikációt magyar nyelven is, a közokiratokat kérésre magyarul is ki kellene állítani stb. Sajnos a hatósági felügyelet során szerzett tapasztalatok alapján az esetek többségében a jogszabályi kötelezettségeket megszegve a közfeliratok többsége nem kétnyelvű, a hatósági eljárások törpe töredéke folyik magyar nyelven, és a hivatalosan

többnyelvű területeken a szóbeli és írásbeli kommunikáció sem biztosított magyar nyelven (lásd Izveštaj...8, 17-18.). Ennek alátámasztására szolgáljon az adat, hogy a hivatalosan többnyelvű önkormányzatok többségének a területén egyetlen bírósági eljárást sem folytattak le magyar nyelven, és csak elvétve állítottak ki magyar nyelvű közokiratot kétnyelvű űrlapon (Initial Periodic Report, 2007, 179–180, 182–185, 186–187, 195–197.).

Mindazonáltal az elmúlt öt-hat esztendőben néhány területen jelentősen sikerült javítani a kisebbségi nyelvek hivatalos használatának gyakorlati érvényesítésén. Elsősorban a tartományi hatóságok jóvoltából több olyan nyelvhasználati szabály lett érvényesítve, amelyek a XX. század 90-es éveiben csupán formálisan léteztek. Ezek közül kiemelni, hogy jelentősen javult a jogszabályok tiszteletben tartása a közfeliratok elhelyezése során, a hivatalos pecsétek esetében, valamint a kétnyelvű közokiratok kiadása, valamint a kisebbségi nyelvű közfeliratok vonatkozásában. Az elmúlt néhány esztendőben több száz többnyelvű helységnevtábla, utca névtábla, cégtábla került kihelyezésre Vajdaságszerte, éves szinten tízezres nagyságrendben állítanak ki a hatóságok kétnyelvű anyakönyvi kivonatokat, személyi igazolványokat és más hatósági igazolásokat stb. Helyenként bővült az írásbeli és szóbeli kommunikáció lehetősége is magyar és más kisebbségi hivatalos nyelveken. A kézzelfogható és dokumentálható eredmények és haladás ellenére a rendelkezésre álló adatok alapján a kisebbségi hivatalos nyelvhasználat gyakorlati érvényesítése továbbra is leginkább azon területeken, azon önkormányzatok területén gyakorlat, ahol a kisebbségi lakosság aránya eléri vagy meghaladja a 20–25 %-ot, Ezen területeken kívül a jogszabályokban rögzített nyelvhasználati

jogok gyakorlatilag nem vagy csak kivételesen érvényesíthetőek.

A kisebbségek által többségben lakott területeken a nem mindig következetes jogérvényesítésnek számos oka van, de ezek közül kiemelni a következőket: 1.) a központosított irányítású hatóságok esetében a pénzelés, belső szervezés és irányítás során Belgrádban nem veszik figyelembe a hivatalosan többnyelvű területeken működő szervezeti egységek specifikus szükségleteit és kötelezettségeit (az űrlapok, szoftverek nincsenek többnyelvűsítve, nincs biztosítva a hivatalnokok nyelvi képzése, a hivatalos aktusok, dokumentumok nincsenek lefordítva kisebbségi hivatalos nyelvekre stb.), 2.) a kisebbségi hivatalos nyelvhasználat többletköltségeinek nincsenek meg a reális költségvetési forrásai, azaz azok biztosítása más funkciók ellátásának kárára történik, 3.) a törvények és más jogszabályok legnagyobb része nincs lefordítva hivatalos kisebbségi nyelvekre, így azok kisebbségi nyelvű alkalmazása nehézkes a hatóságok részére, 4.) a hivatalnokállomány foglalkoztatásánál legtöbbször nem veszik figyelembe a hivatalos többnyelvűségből eredő szükségleteket, nem biztosított a hivatalnokok nyelvi képzése és a kisebbségi hivatalos nyelven történő ügyintézés nincs pénzügyileg stimulálva, 5.) a 90-es évek negatív tapasztalatai, valamint az általános jogi tájékozatlanságuk miatt a polgárok nincsenek tisztában nyelvi jogaikkal, gyakran meg sem kísérik az anyanyelven történő ügyintézés. Fenti okok a szórványterületeken is nehezítik a kisebbségi hivatalos nyelvhasználatot, de ezek mellé egyéb nehézségek is párosulnak. Ezek közül kiemelni: 1.) a hivatalvezetők és hivatalnokok között elenyésző számban vannak kisebbséghez tartozók vagy a kisebbségi hivatalos nyelvet ismerők, 2.) a kisebbséghez tartozó polgárok a magán

és nyilvános nyelvhasználatuk során is elsősorban a szerb nyelvet használják, ezért természetesen a hivatalokban sem ragaszkodnak az anyanyelvi ügyintézéshez, ami esetükben gyakran nehezebb a számukra, mint a szerb nyelvű ügyintézés.

4. A jogszabályi keretek lehetséges változásairól: hogyan lehet javítani a kétnyelvűség jelenlegi gyakorlatán?

Szerbia 2006-ban elfogadott új alkotmánya megköveteli, hogy a szerbiai parlament módosítsa az 1991-es Nyelvtörvényt. A kötelező módosítások leginkább terminológiai jellegűek, ám felvetődik a kérdés, a törvényhozó a hivatalos nyelvhasználat jelenlegi törvényes szabályozásban milyen érdemi módosításokat eszközöl. A politikai erőviszonyok és a kormánypártok megnyilatkozásai alapján talán a legvalószínűbb, hogy a Nyelvtörvény csupán jogtechnikai és nyelvi változásokon esik át, amellyel egyrészt összefésülnek az Alkotmány terminológiájával, másrészt feloldanak néhány ellentmondást, amely jelenleg egyfelől a Nyelvtörvény, másrészt a Kisebbségvédelmi és az eljárási törvények között feszül. Erre enged következtetni a szerb kormány parlamenti eljárásba eljuttatott, de még nem tárgyalt törvényjavaslata is.⁴ Amennyiben a törvénymódosítás ebbe az irányba halad, abban az esetben a hivatalos nyelvhasználat jelenlegi szerbiai erényei és gyengeségei, a jogszabályok összehangolatlanságán kívül nagymértékben változatlanok maradnak.

Egyes elképzelések szerint azonban a szerb nyelv és cirill írásmód kötelező hivatalos használatát kellene kiterjeszteni, a szlovák államnyelvtörvény mintájára olyan területekre, mint kereskedelem, sajtó, elektronikus média,

⁴ A törvényjavaslat teljes szövege megtalálható a szerb parlament honlapján: www.parlament.rs

könyvkiadás stb. Más javaslatok szerint a kisebbségi hivatalos nyelvhasználatot kellene másként szabályozni. Az új szabályozás lényege az lenne, hogy a kisebbségek által többségében lakott térségekben a kisebbségi hivatalos nyelv közel mindenben teljesen egyenrangú lenne a szerb nyelvvel, a hivatalos nyelvhasználat minden területén, ezeken a területeken kívül pedig a kisebbségi nyelvek hivatalos használata olyan területeken lenne biztosítva, amelyekre a gyakorlatban is igény van, s a hatóságok alkalmassá is tehetők ezek következtetés végrehajtására (Korhecz, 2007, 376.).

Akármelyik irányban is módosulnak a szerbiai törvényi keretek, egy biztos: a jogállamiság elveinek a tiszteletben tartása megköveteli, hogy a szerbiai hatóságok az eddiginél következetesebben és hatékonyabban alkalmazzák a kisebbségi hivatalos nyelvhasználatra vonatkozó szabályokat, de ehhez határozott politikai akaratra, tudatosan megszerkesztett

végrehajtási jogszabályokra és tervezett költségvetési támogatási rendszerre van szükség.

Mindazonáltal a hivatalos többnyelvűség következtetés érvényesítése szempontjából páratlan lehetőségeket kínál az elektronikus kormányzás széleskörű elterjedése. A közigazgatási szolgáltatások internetes biztosítása kisebbségi hivatalos nyelven aránylag olcsón, és a humán erőforrások jelenlegi szintjén is hatékonyan megvalósítható lenne. Tekintettel arra, hogy az elektronikus kormányzás által biztosított közigazgatási szolgáltatások száma, valamint az ezt igénybevevők aránya rohamosan nő, mindez valódi kitorési pont lehetne a hivatalos kétnyelvűség hosszú távú és következtetés biztosítása szempontjából a Vajdaságban, de más többnyelvű térségekben is (Korhecz, 2008, 488.).

Kulcsszavak: *hivatalos nyelv, jog, kisebbségek, Szerbia, Vajdaság, jogalkalmazás, jogállam*

IRODALOM

- De Varennes, Fernand (1999): Equality and Non-Discrimination: Fundamental Principles of Minority Language Rights. *International Journal on Minority and Group Rights*. 6, 3, 307–318.
- Kis János (2005): Túl a nemzetállamon. In: Majtényi Balázs (szerk.): *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. Rejtjel, Budapest
- Kontra Miklós (1999): Some Reflections on the Nature of Language and Its Regulations. *International Journal on Minority and Group Rights*. 6, 3, 281–288.
- Korhecz Tamás (2008): Official Language and Rule of Law: Official Language Legislation and Policy in Vojvodina Province, Serbia. *International Journal on Minority and Group Rights*. 15, 4, 457–488.
- Korhecz Tamás (2007): Borders of Minority Rights Universality – On the Significance of Territory and Number – With Special Emphasis on Official Use of National Minority's Language in Vojvodina. In: Stanovčić, Vojislav (ed.): *Status of National Minorities in Serbia*. SANU, Beograd
- Krivokapić, Boris (2004): *Službena upotreba jezika*. Centar za antiratnu akciju, Beograd
- Kymlicka, Will – Grin, François (2003): Assessing the

- Politics of Diversity in Transition Countries. In: Daftary, Farimah – Grin, François (eds.): *Nation Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*. Open Society Institute, Budapest
- Packer, John (1999): Editor's Note. *International Journal on Minority and Group Rights*. 6, 3, v–viii.
- Stanovčić, Vojislav (1996): Vladavina prava i suživot etničkih grupa. In: Macura, Miloš – Stanovčić, Vojislav (eds.): *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*. SANU, Beograd.

JOGFORRÁSOK

- Initial periodic Report: Initial Periodic Report Presented to the Secretary General of the Council of Europe in Accordance with Article 15 of the Charter, Serbia, Belgrade, June 2007*, www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/PeriodicalReports/SerbiaPR1_en.pdf
- Izveštaj o ostvarivanju prava nacionalnih manjina na službenu upotrebu jezika i pisama u Autonomnoj pokrajini Vojvodini*. (Jelentés a nemzeti kisebbségek hivatalos nyelvhasználatához fűződő jogának az érvényesítéséről a Vajdaságban), megvitatta és elfogadta a Végrehajtó tanács 135. ülésén 2006 december 1.) www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti.php

TÖRVÉNYES GARANCIÁK ÉS GYAKORLAT A HORVÁTORSZÁGI, SZLOVÉNIAI ÉS AUSZTRIAI MAGYARSÁG ÉLETÉBEN

Szoatak Szilvia

doktorjelölt, elnök,
Imre Samu Nyelvi Intézet
szotaksz@t-online.hu

Bevezető gondolatok

Előadásomban az Imre Samu Nyelvi Intézet által összefogott, a címben megjelölt három kétnyelvű közösség nyelvi jogainak összehasonlítására teszek kísérletet.

Abból indulok ki, hogy bármely közösség nyelvi viselkedése csak az őt érintő szocio-kulturális környezet ismeretében tanulmányozható (Haugen, 1972). A három közösség nyelvhasználatát a társadalom–csoport–egyéni viszonyrendszerében vizsgálom, s csak vázlatosan fogom érinteni azokat a történeti, gazdasági, demográfiai, jogi stb. tényezőket, amelyek a beszélőközösségek nyelvhasználatára hatást gyakorolnak. Igyekszem mindig abból a régióból példát hozni, ahol vagy példaértékű, vagy éppen az ideálistól eltérő, de megfontolandó intézkedésekkel találkozhatunk.

A Kárpát-medencében élő kisebbségek közül az ausztriai *autochton* népcsoport volt az egyetlen, amely 1945 után polgári demokráciában, kapitalista berendezkedésű nyugat-európai államban élt, ugyanakkor az anyaországtól a vasfüggöny által fizikailag elszigetelve. A többi magyarul a régióhoz képest a horvátországi és szlovéniai kisebbség helyzet

is sajátos volt: összevetve a Moszkvából irányított szocialista tagállamok gazdasági és jogrendszerével „... minden kétséget kizáróan Jugoszlávia volt az az állam, ahol a magyar kisebbségnek viszonylag a legjobb sorsa volt, és nemcsak a magyar kisebbségnek, a többi kisebbségnek is.” (Várady, 2007).

A szlovéniai magyarság léthelyzetét is hasonlóan jellemezhetjük: „Muravidék területe 1921 után egy gazdaságilag fejlettebb közigazgatás kerületébe került, mint az anyaország [...] ennek az lett a következménye, hogy a muravidéki magyarság egyre inkább a szlovén értékrendszerrel azonosult [...] a muravidéki magyarság nemzeti tudatába komoly zavarok ékelődtek.” (Göncz, 2006, 73.)

Mindhárom régiót az anyaországhoz viszonyítva jólét, de a többségi államhoz viszonyított elmaradottság jellemezte, s ennek következtében népességmegtartó ereje a területnek nem volt.

Demográfia

A demográfiai adatok lehetővé teszik, hogy több aspektusból megvizsgáljuk a népesedési folyamatokat és azok hatásait a kisebbségek életére. A nemzeti kisebbségek számának ala-